

0-16

*Subal government council and head men,
Pitansberg.*

Government Council, Headmen.

Kgosi ena le matla a go roma batho koa e ratang go ba roma teng. Ele tiro ea kgosi ka nosi. Ge ele tiro ea kgosi le morafe fateng kgosi ga ena matla a go dira jalo a ise a bolelele batho ba gagoe gore tiro ea morafe ke eo. Morena ge a roma mophato o bolela monna ea kuoang mokgosi gore a kuo e mophato oa ggore, o ee koa bona ne o o etsa tiro ea gore koa teng. Ga gona motho ea ka ngongoregang ka gope o tla itumela fela. Morena moetlo kgosi ea Batlhako e ne ele morena ea nneng a na le matla ge re ke dira selo ga a sekope ope, o seetse fela ka bo ene. Ge a kua mophato are ba ea golo ga go na ea ka gana, gongoe go ngongorega. Fela ge a dira tiro tsa morafe a ise a kuo e mophato o begela banna ba lekgotla gore tiro e tsoanetseng go etsoe ke e. Ge ele e tona e begeloa banna ba botlhe gore go tsoanetsae ga diroa eng. Ke gona banna ba tla bona gore ga ka dira mophato ofe, o be o boleloa mokgotleng gore mophato oa gore o etsa eng. Ge lekgotla le phatlala mophato oa itse gore tiro ea ona ke eng. Ka nako ea morena Moetlo go ne go lengoa matotla (Masimo a kgosi) fela o na a na a ka seke a phuthela banna gore ba buoa ka ona, e ne ele tiro ro ea gagoe. Tiro e neng a e phuthela banna e ne ele noka e eneng e fatoloa ka ngoaga o mongoe le o mongoe, eo na noka e, e ne ele tiro ea morafe o otlhe oa Setlhako kgomo tsa bona le bona ba ne ba anoa mo eona. Ke ka mo eneng ere, ge e eo go sebetsoa, morena a e kuela mokgosi ka morafe. Morena o bitsa banna ba batlhe ge ba sena go phuthega o ba bolela go e go tsoanetse gore go sebedioe noka go metsi a tle a seke a tlhokofala, mo marigeng. Ke gona janong banna le morena ba akanyang gore o fo go ka sebetsoa ke mophato oa bonne nne. Ge morena a batla mophato gore o mosebeletse, o bolela fela gore o sebetse a sa kope ope. Ka jeno morena Molopyane ene o na le thata fela ge e kana ka ea ragoe morena Moetlo. Tiro e ngoe le e engoe ea ratang go edira. Morena Moetlo o na roma batho fela kafa a rata g ka teng. Le ge a rata go phutha batho se a seba phuthelang, o na a sa kope ope. Le eseng bo rangoanagoe, o na a dira fela ka fasa ratang ka teng.

Le monnae, o na a seke a sebetša le ene, Morena Moetlo o na are batho ke ba gagoe, le borena ke ba gagoe. O na a na le banna ba lekgotla le di kgosana, fela fela ge a etsa taelo, ga a na sepe le bona. Tiro ea bona, ene ele gore ge a batla batho kgoro ea kgosana eo, o romela lefoko fela koa kgosaneng eo, gore o batla batho ba eona, gongoe motho mo eona kgoro eo. Kgosana tse le tsona ga di na matla a gore di ka roma batho. O na a se rate sepe fela.

3 Ge a ka tsoara kgosana gongoe monnae a rumile motho koantle go taelo ea gagoe, o na a mo direla molato. Ge a roma motho, o romela motho gore a eo go bitsa motho eo. Gore a tlo go moitaela ka nosi eseng gore a romele motho eo mongoe gore a o raea o mongoe gore morena are "Ea koa jaaka Morena "olophyane a etsa". Le gona Moetlo ga batle gore a thusioe mo tirong ea gagoe. Le nanna ba lekgotla ba utloela fela se a se buoang. Tiro ea bona ke gore a ba roma ge a batla motho o mongoe mo motseng. Ka jeno morena "olophyane ene, laola le banna ba lekgotla le di kgosana. Ge a rata go etsa selo ke gore o tsoanetse gore a ne le banna ba dikgosana gore ba buoe se ba batlang go seetsa. Le gona ga se gore a ka phutha batho fela a ise a bolele banna ba lekgotla le dikgosana le banna ba lekgotla. Ke bona ba gakollang morena gore kang e, eka phutheloa batho, gongoe nyaea. Le ditiro tsa gagoe, o di bolaila ga athoe a sebeletsa ke batho esetse ele ba o, le bao fela ba ba santseng ba mosebeletsa. Tshimo tsa gagoe o oa di etemela ga gona batho ba ba santseng ba mogadima. Ga ese kgoro ea Magodielo kafa tlase ga kgosana Mokgosi. Bontsi ba batho bo tlogetse. Go ipona ene ka bo ene fela. Banna ba lekgotla le di kgosana di mo tseditse.

4

Morena Molopyane.Banna ba le kgotla.

Modisaadikhu

Amose

Mantholoane

Rasetopa

Toollo

Meshaka

Dikgosana.

Mokgosi

Rangkgate

Meshaka

Modisaadikhu

Amose

Tollo.

Mokooûi (secretary)

Nkatsoa

Banna ge morena Molopyane a ba kgetha o ba kgethetse gore batle ba mo thuse mo tirong ea gagoe ea motse, le batho. Banna ba ga ba kgethelo a gore ba na le leruo le lentsi, gongoe ke bahumi. Ga gologolo banna ba lekgotla bao, ba kgethiloeng ke morena ka nosi. Dikgosana tsona di ekgethetsoe ke dikgoro kgoro e ngoe le engoe e ikgethse monna eo e mmonang gore o na le tlhaloganyo. Ea mo isa koa moreneng go o mmea, gore ke ene tlhogo ea bona. Banna ke bona ba morena a sebetsang le bona, gore mothuse le gor ge a batla go etsa tiro, o buoa le bona. Le ge a batla go bolela le batho sengoe o bolela banna pele. Ke bona ba tla buoang gore morafe o itsisioe kgange. Ge morena a batla banna ba lekgotla, fela dikgosana ga di tle phutheng eo. Ge go batlega dikgosana fela banna ba lekgotla batle phutheng eo. Ge morena a batla banna ba lekgotla le dikgosana ke gona batlang ba botlhe. Go tlo utloa gore morena o buang eng. Go sanneng jalo go tla ba ba batlegang. Phuthengo ea di kgosana le banna ba lekgotla e bitsoa ke morena ge a ba batlela sengoe. Gongoe a rata go ba bolela sengoe. Phuthengo ea morafe o phuthenga ka taelo ea kgosi a dumalane le banna ba lekgotla gongoe dikgosana. Ke gona ba tla kuoang mokgosi gore banna ba botlhe koa kgotleng. Phuthengo ge e bitsoa go na le monna ea kuoang mokgosi ke eona tiro ea gagoe fela mo motseng. Ge go batlega a kuo e mokgosi gore batho ba tle ba phuthenge, fela ba o boleloa gore a tlhalose, gore go batlega banna bafe. Ge go baylega banna ba botlhe oa tlhalosa. Ge go batlega banna ba lekgotla gongoe dikgosana o oa tlhalosa. Ba ba sa bidiceng ba itunne. Go ee fela ba ba d bidioang. Ka molao ke gore ba ba biditsoeng ba tsoanetse gore ba tle ba botlhe. Le ge ba satla ba botlhe dikgang tsa bona di tsoela f pele. Ba ba sepong ga ba diroe sepe, ba omangoa fela ke morena. Phuthengo/e tsene kantle go morena, fela ge morena a boleletse monna eo mongoe oa dikgosana gore a tle a ba bolele gore o ba batlela eng kgosana ke gona e ka tsentsang phuthengo ele gore ba boleloa fela gore morena areng gongoe o batlang. Go sanneng jalo ga etsene, go fitlhela a ba ea teng. Ge a seo ga go diroe sepe ge ese a ntse a laetse monna eo mongoe oa lekgotla gore a tle a bolele batho gore tiro gongoe dikgang ke eng. Dikgang tse di boleloang mo phutheng ea banna ba lekgotla gongoe dikgosana ke dikgang tse morena a ratang go di bolela morafe.

Banna ba ba na ke gona ba tla akanyang le morena gore a dikgang tse di ka boleloa morafe. Ge ba dumelana ba bitsa phuthego ea morafe gore ba tla ba tloe kafa dikgang ditsoanetseng go tsamasa ka teng. Ge ba sa dumalane, gongoe ba bona gore ga se dikgang tse di ka boleloang morafe ba di tlogela ba di fete. Ge morena a biditse phuthego ea dikgosana go buoa ene morena pele a babolela gore dikgang gongoe ngang e a e ba batlelang ke fe. Gongoe o rata gore go diroeng phuthego ea di kgosanag gongoe ea banna ba lekgotla, e tsena mokgotleng. Ke gore ge e biditsoe ga gona motho ea tlaeang fa teng ge ese oa teng. Ge ba sa utloane, ba bitsa phuthego ea morafe gore o tle o ba thuse fela ga se gantsi ntse fa o ka fitlhela banna ba lekgotla ba sa dumellane le morena, gore morafe o be o tle go thusa. Ke gore morena a ba bolela kang bona ba e bona fela gore a e siametse morafe, gongoe ga ea o siamela. Phuthego gongoe banna ba lekgotla ga ba na thata mo phuthegong ea bona gore ba sekise motho. Motho ge a na le molato o sekisioa mo gare ga morafe. A sekisioa ke morena le banna le lekgotla le eo mongoe mo banna fela, earatang go buoa mabapi le kgetse ea monna eo, a ka buoa ge a bona ba sa ee kafa a ba bolelang ka teng. Banna ba lekgotla ledi kgosana ga ba dueloe, ba sebetsa fela, ke gore motho eo mongoe le eo mongoe ea dirang tiro ea morafe, ga a dueloe. Le bona ga ba dueloe, ba go bega baeng koa moreneng. Le ba ba tlisang dingongorego di utloiba ke bona, ba di ise koa go morena. Ga se gore ge motho a tlisa molato oa gagoe, o bolela banna ba botlhe ba lekgotla. O bolela le mongoe fela, ene ke ene a tla bolelalang morena ka ga kgetse e. Morena ke ene eanong a tla e bolela banna ba bangoe ba lekgotla go tloga fo, ba tla bitsa phuthego ea banna ba botlhe gore ba tlo utloakgetse e. Ke gore morafe o seke oa ngongorega gore batho ba sekisioa koantle ga morafe o sa bidioe go tlo utloa. Fela morena ke ene a tiholang dikgetse, fela motho o mongoe le o mongoe ge a batla go botsa sengoe kaga monna ea sekisioang o oa dumeloa gore a ka se botsa. Koa morago morena oa tihola kgetse, mogare ga morafe.

Headmen.

Dikgosana

Areas.

Mokgosi

Mamakau

Mokgosi o bone bogosana ka lebaka la ntat goe, o na a ntsoarelletse ntatagoe ka gore ntatagoe e ne ele segole, a kgaogile leoto. Fo fitlhela ntatagoe a soa a ntse ele kgosana ea ba magodiolo. Ene ke ene re ka reng o tsere maemo a monnae Ke kgosana ea batho ba rasekati, ba bidioa leina la ntatabona. Sekati ke gona batho bareng ke ba rasekati. Dikgosana tse dingoe tse di beiloe ke batho ba tsona ke gore mokgoro. Ba ne ba bona ea e keteng o bothale. Go be o beioa ene. Meshaka o beiloe boemong ba Ranko, batho ba bone gore Ranko ga tsamae kafa ba neng ba rata kateng. Batho ba Masudubele ba bone gore Ranko a ka seke a ba sebeletsa kafa ba ratang kateng. Dikgosana tso tsotlhe di fetoa ke Modisaadikhu ke ene kgosana e tona, ka gore ene ke rangoanago Morena, ka mo a leng mogolo mo bone. Dikgosana tse morena o dilaetse gore di ka sekisa motho mo dikgoro tsa tsona, melato nyana e seng ea sepe. Ge motho a iteile o mongoe a mo intshitse madi, eo ga ba tsoana gore ba eseke. E sekoa koa kgotleng la morena. Ge motho a pala go duela mongoe kgetse ea bona e sekoa ke kgosana ea bona, le ge mongoe a rogile o mongoe. Ke gona kgosana e basekang, le gona ga a tsoana gore ge a athola motho, kotlo ea gagoe ea feta "Podi" ga ea fioa thata ea gore e athole motho kgomo. Morena ke ene a tlholang ka tlhola ea kgomo gongoe go feta fo. Banna ba dikgosana ga ba kgethele le go direloa ga ba direloe. Go itsebetsa bona ka nosi. Le gona ga ba rome batho koa ba rateng teng. ~~Fela ge a romela motho koa moreneng go isa dikgang teng fateng oa mo roma, le motho a ka seke a gana.~~ Fela ge motho e ka seke ea more sepe, e tla molebela fela. Ka gore batho ke ba morena, gase ba gagoe. Batho ba mokgethele le ge bapeile mabyala gongoe ba tlabile kgomo ga ba mo abele, o oa belo a fela ke ba abo, ke bona ba mo abelang jaaka ene le ene a ba abela ge a tlabile kgomo gongoe a peile byaloa.

Relations with others. (Setsoalle gangoe tsalano).

Setsoalle ga rena lesona thata, le gona ga rena motho ea nang koa motseng o mongoe gore buelela le bona. Fela le mokgoa oa setsoana gore ge motho gongoe batho ba tlhoka sengoe, ba sekppa koa motseng o mongoe. Le ge ele gore ba ba tla mafulo a di kgomo o mongoe o buoa le kgosi ea motse, gore a ba thuse. Banna ba tlhatlaganyane le bona ba ne batle ba kopele dikgomo tsa bona metsi mo Batlhakong gore ba nose selemo so sotlhe. Batlhako ba ne ba duemela, ba ba thusa fela ka gore ba ne ba sena koa ba ka nosang teng. Fa gongoe ge dikgomo tsa motse o mongoe di ka tsoara ke batho ba motse o mongoe batho bao, ba bolela kgosi ea batho ba kgomo tseo. Kgosi ke gona e tla bolelang batho ba gagoe gore ea timeletsoeng ke dikgomo di koa bo ne ne, eo a timeletsoeng ke dikgomo o batlela ntlhateng. Fela ga rena setsoalle sa gore re thusanye ka ditiro, bangoe le bangoe ba etsa tiro ea bona. Kafa ba ka kgonang ka teng ke gore kgosi e ngoe le engoe e bona ka nosi. Ga e batle gore e be e bontshe e ngoe gore e ea tlhabela mo ditirong (Seane sa re "Magosi a tshabana bofatsoa" Ke gore o mongoe le o mongoe o tshaba o mongoe.

Citizenship.

Motho ge a fudugela mo motse, a dumeloa gore ka aga mo go ona. Ga ka ioe gore ke mo agi a ise a be aage ntlu, ga a sena go aga ntlu a be a fioa tshimo a lema, ke gona a ka baloang le bagi. Le ditiro tsa motse, ke gona a tla simollang go sebetsa le bona ga dumeloe gore e kare mokgotleng a buoa sengoe. O lebela fela bagi ba ba gologolo gore ba buoang eng. Ene sa gagoe o dumela fela se sengoe le sengoe se se builoeng. "Seane sare Moeng o naka di maripa" Ke gore motho eona o tsoanetse gore a nne sebaka a ise a be a buoe mokgotleng, gongoe sebaka sa ngoaga tse pedi, tse tharo. Ke gona a ka dumeloang gore a bue mokgotleng. Motho oa etsang mosadi ga ke a falela mo motseng, a sena monna. Ge ele gore a fudugele mo motseng o tsoanetse a be a tla ko ba bo mo motseng, fela ene o begeloa kgosana ea motse, o tshimo le ntlu ga di fioe. O na fela le ba bo, ke bona ba tla mo tlamelang o dilo tso tsotlhe, tse a tla di batlang. Le ngoana fela jalo ge a tla mo motseng o tla ko ba bo. Le ene ga begoe, ke ngoana oa ntlu e o fela. Batho ba ba fudugelang

mo mōtséng ga ba tsoengoe. Ke batho ba morena. Motho ge ele
mosagi o ne le thata eo go ka ipuelela mo kgotleng, fela ge a
ka na kgatlhanong le lekgotla gongoe morena ga atlhe a dumeloa
gore a ka buoa sengoe mokgotleng ke gore o senya lekgotla o tlhantshae
batho gore ba nne kgatlhanong le lekgotla le morena. Ge a
tsoenya thata o oa kobioa mo motseng. Gore ga atlhe a siame. Fa
gongoe motho ge a looa oa kobioa mo motseng. Jaaka monna eo bareng
ke Rangogo o kobiloe mo motseng ka lebaka la boloi fela o na
mo mecloaneng ea naga ea Setlhako le Masekiti. Pele ene ele monna
ea neng agile Motlhakong ka lebaka la go dubaduba o kobiloe.
Fela mosadi eo gothoeng Tobane le ene o kile a tsoaroa ka boloi
fela ene ga aka a kobioa o ntse antse Motlhako. Fela ga ke itse
gore ene ke gore o tsoeroe gongoe fela, fo ga ka itse go itse
morena le banna ba lekgotla le dikgosana.